

مقاله پژوهشی - فصلنامه علمی رهپایان

سال نوزدهم، شماره ۷۲، پاییز ۱۴۰۴
صفحه ۵۷ تا ۷۶

امکان‌سنجی به‌کارگیری مقامات غیرشیعی در جمهوری اسلامی ایران بر مبنای قانون اساسی و اسناد بالادستی

صدیقه مهدویان پور * گروه معارف، دانشکده علوم پایه، دانشگاه آزاد اسلامی، برازجان، ایران

چکیده

این مقاله به بررسی امکان‌سنجی به‌کارگیری مقامات غیرشیعی در جمهوری اسلامی ایران بر مبنای اصول قانون اساسی و اسناد بالادستی می‌پردازد. هدف تحقیق، تحلیل حقوق اقلیت‌های مذهبی در نظام جمهوری اسلامی ایران و شناسایی موانع قانونی و اجرایی برای مشارکت مؤثر آنان در ساختار حکومتی است. روش تحقیق، تحلیلی-توصیفی است که با استفاده از اصول مختلف قانون اساسی، به ویژه اصول مرتبط با برابری حقوقی، آزادی شغل، و حقوق شهروندی، امکان‌سنجی حضور اقلیت‌های دینی در مناصب اجرایی و سیاسی کشور مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، از جمله اصول ۱۹، ۲۰، ۲۸، ۶۴، پشتوانه قانونی و اجرایی برای تحقق به‌کارگیری مقامات غیرشیعی در سطوح مختلف حکومتی هستند. این اصول بر برابری حقوقی تمام شهروندان تأکید دارند و آزادی انتخاب شغل و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی را برای همه افراد تضمین می‌کنند. همچنین، قانون اساسی حضور نمایندگان اقلیت‌های دینی در مجلس شورای اسلامی را پیش‌بینی کرده و مشارکت آنان در فرآیند تصمیم‌گیری‌های کلان کشور را تأسیس کرده است. با این حال، در عمل ممکن است موانع اجتماعی و فرهنگی برای حضور بیشتر اقلیت‌ها در مقامات اجرایی وجود داشته باشد. پیشنهاد می‌شود که برای تحقق مشارکت مؤثر اقلیت‌های مذهبی، اصلاحات در سیاست‌ها و فرآیندهای اجرایی مانند ایجاد معاونت‌های ویژه و مجمع نمایندگان غیرشیعی در مجلس، در نظر گرفته شود تا زمینه تعامل و همگرایی میان اقلیت‌ها و اکثریت فراهم گردد.

کلیدواژه: مقامات سیاسی، گروه‌های مذهبی، قانون اساسی، گروه‌های غیرشیعی، جمهوری اسلامی.

* نویسنده مسئول: m.mahdavi133@gmail.com

تاریخ تأیید: ۱۴۰۴/۰۲/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۵

The Islamic Revolution Approach Quarterly

Vol. 19, No.72, Fall 2025, P 57-76

rahyaftjournal.ir

Feasibility Study of Employing Non-Shiite Officials in the Islamic Republic of Iran Based on the Constitution and Higher-Level Documents

Sediqeh Mahdavian
Pour *

Department of Religious Studies, Faculty of
Basic Sciences, Islamic Azad University,
Borazjan, Iran

Abstract

This article examines the feasibility study of employing non-Shiite officials in the Islamic Republic of Iran based on the principles of the Constitution and higher-level documents. The purpose of the research is to analyze the rights of religious minorities in the system of the Islamic Republic of Iran and identify legal and executive obstacles to their effective participation in the government structure. The research method is analytical-descriptive, which uses various principles of the Constitution, especially principles related to legal equality, freedom of employment, and citizenship rights, to examine the feasibility study of the presence of religious minorities in executive and political positions in the country. The results of the research show that the principles of the Constitution of the Islamic Republic of Iran, including principles 19, 20, 28, and 64, are the legal and executive support for the realization of employing non-Shiite officials at various levels of government. These principles emphasize the legal equality of all citizens and guarantee the freedom to choose a job and participate in social and economic activities for all individuals. The constitution also provides for the presence of representatives of religious minorities in the Islamic Consultative

---

* Corresponding Author: m.mahdavi133@gmail.com

How to Cite: Mahdavian Pour, S. (2025). Feasibility Study of Employing Non-Shiite Officials in the Islamic Republic of Iran Based on the Constitution and Higher-Level Documents, *The Islamic Revolution Approach Quarterly*, 19(72), 57-76.

Date Received: 30 November 2024 Date Accepted: 18 May 2025

Assembly and establishes their participation in the country's major decision-making process. However, in practice, there may be social and cultural barriers to greater representation of minorities in executive positions. It is suggested that in order to achieve effective participation of religious minorities, reforms in executive policies and processes, such as the establishment of special deputies and a non-Shiite assembly of representatives in the Assembly, be considered to provide a basis for interaction and convergence between minorities and the majority.

Keywords: Political authorities, religious groups, constitution, non-Shiite groups, Islamic Republic.

Theoretical Framework

The Constitution outlines the relationship between citizens and the political system, focusing on equality, justice, and the rights and duties of individuals. To understand principles such as equality and citizens' rights, one must refer to the Constitution (Gorji Azandariani, 2017). Religious, ethnic, and sectarian minorities' rights play a crucial role in either enabling or hindering their participation in public and private employment. Specifically, the Constitution acknowledges religious minorities, including Zoroastrians, Jews, and Christians, as well as Sunni Muslims and various sects, and outlines their rights in Articles 15, 19, and 20. These articles ensure equality by negating superiority based on race, color, language, or similar factors (Qasemi, 2003). In theory, the Constitution emphasizes the rights of all citizens without special considerations, but the application of these principles to non-Shia groups highlights either barriers to their full participation or the absence of adequate measures to ensure their inclusion in key political positions.

Findings

The research findings indicate that the appointment of Shia officials in the Islamic Republic of Iran is both possible and desirable based on the Constitution. The Constitution does not present any exceptions for favoring Shia over non-Shia citizens in areas such as "citizens' rights," "the right to have representatives," "political freedom and participation," "equality and justice," and "the right to work and choose a suitable profession." Therefore, the idea of positive discrimination or granting specific rights to religious minorities in Iran is undesirable and even undermines the cohesion of minority groups and national identity.

However, to improve the status of non-Shia groups, it is necessary to implement constitutional provisions, utilize the talents of non-Shia elites at the ministerial level, deputy ministers, governors, and military commanders, and revitalize religious offices at the presidential level.

Conclusion

The study shows that the appointment of non-Shia officials in the Islamic Republic of Iran is not about introducing positive discrimination or considering religious minorities as "special" groups. Rather, it is about acknowledging the principles enshrined in the Constitution, such as freedom of participation, equality, justice, the right to work, and freedom of occupation. These principles explicitly call for equality without privileging any specific group, thereby negating the need for positive discrimination or special conditions for religious minorities. This is because the Constitution already contains favorable conditions for the inclusion of non-Shia officials in the political structure of Iran. Therefore, a significant part of improving their status requires the participation of religious minorities based on constitutional principles, which can elevate their status through "citizens' rights" and "freedom of occupation." Practically, the recognition of citizens' rights, including the right to have a representative in Parliament, should translate into tangible political actions. Establishing a special office for religious minorities at the presidential level would eliminate the perception of ethnic or religious identity as a separate category and instead consider them integral members of the Iranian nation. With this perspective, the inclusion and participation of non-Shia groups would provide a means for their effective contribution to political and social spheres, fostering greater interaction and national cohesion. The right to have representatives in the Iranian Parliament should become a tangible political action that reflects the framework of the Constitution, ensuring that the rights of non-Shia citizens are fully represented. Therefore, the suggestions presented here underscore that collective action at legislative and executive levels, supported by the Constitution and other existing laws, plays a key role in improving the status of non-Shia citizens, enabling them to exercise their rights to work and freedom of action within the Islamic society, and avoiding abstract and unsupported ideas such as positive discrimination. These ideas could undermine national identity and may lead to some illegal activities within the Islamic Republic of Iran.

مقدمه

یکی از مباحث مهم و چالش‌برانگیز در عرصه سیاست و حقوق عمومی، جایگاه و نقش اقلیت‌های مذهبی در کشورهایی است که به دلیل شرایط خاصی، برخی از گروه‌های مذهبی در اکثریت قرار ندارند و در عرصه حقوق شهروندی نیز از نابرابری‌ها رنج می‌برند. برای رفع این نابرابری و مشکلات، قوانین داخلی از جمله قانون اساسی و سایر قوانین موضوعه چه در قالب برخی اصول ثابت و چه در قالب در پیش گرفتن سازوکارهایی نظیر تبعیض مثبت، اعطای حقوق به برخی گروه‌های خاص مذهبی و یا مشارکت دادن آنان در عرصه سیاسی، حقوق از دست رفته برخی از اعضای جامعه را جبران کنند. اما در کشورهایی که قانون اساسی، ضمن برشمردن برخی گروه‌های خاصی نظیر گروه‌های مذهبی، حقوق آنان را در عرصه نظری مطرح کرده، کوشش برای تطبیق قوانین با وضعیت و شرایط عینی گروه‌های اقلیت می‌تواند راهی برای بازیابی حقوق از دست رفته آنان ارائه نماید. اما بحث مهم در ارتباط با گروه‌های مذهبی که در اقلیت قرار دارند، بهره‌مندی یا عدم بهره‌مندی آنان از حضور در مناصب سیاسی و اجتماعی است که در این صورت، حقوق اساسی شهروندان یعنی برابری و عدالت، آزادی شغل و دستیابی به مشاغل موردنظر مورد توجه قرار می‌گیرد. به طور مشخص بررسی حقوق یاد شده شهروندان، با توجه به بررسی اصول و نگرش قانون اساسی به گروه‌های اقلیت از جمله مذهبی‌ها یا گروه‌های دینی مرتبط است که درباره نحوه نگرش قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به گروه‌های غیرشیعی حائز اهمیت است. گروه‌های غیرشیعی طیفی از اهل سنت، مسیحیان، زرتشتیان، کلیمیمان، آشوریان و... است که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از آنان نام برده شده و از حقوق مساوی با سایر شهروندان برخوردار هستند. اما همواره میان نظر و عمل یا اجرایی شدن اصول قانون اساسی تفاوت‌هایی دیده می‌شود که در عمل باعث نقض و نادیده گرفته شدن حقوق افراد جامعه شده و یا نوعی تبعیض را در میان شهروندان دامن می‌زند.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و سایر قوانین و اسناد بالادستی همسو و یا برآمده از آن، استثناء خاصی برای برتری مذهب شیعه بر سایر ادیان و مذاهب مطرح نکرده است و هرچند قوانین و مقررات برآمده از فقه شیعه بوده و در رأس نظام سیاسی نیز ایده ولایت فقیه که برآمده از همین نگرش فقهی است، دیده می‌شود، اما برابری شهروندان و حقوق ملت بدون اشاره به مذهب یا گروه خاصی، به ترسیم روابط شهروندان با یکدیگر و با نظام سیاسی پرداخته است. با این اوصاف، بررسی اصول قانون اساسی که در ارتباط با به‌کارگیری مقامات غیرشیعی در ساختار نظام جمهوری اسلامی ایران است، اهمیت پرداختن به حقوق شهروندان در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را یادآوری می‌نماید که با مطالعه آنان بتوان، کاستی‌ها را روشن ساخت و زمینه را برای حضور مؤثرتر آحاد مردم در نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران فراهم نمود.

۱-۱- اهمیت پژوهش و چارچوب نظری

اهمیت پژوهش حاضر به دلیل مطالعه اصول قانون اساسی در ارتباط با به کارگیری مقامات غیرشیعی در ساختار جمهوری اسلامی ایران است که از چند جهت حائز اهمیت است؛ اول، توجه و آسیب شناسی تهدیداتی که ناشی از منفعل ماندن گروه‌های اقلیت از جمله مذهبی‌ها ناشی می‌شود؛ دوم: پرداختن به آسیب‌ها و نواقص موجود که باعث نادیده گرفته شدن حقوق شهروندان در جامعه اسلامی می‌شود، و در نهایت، ارائه راهکاری از دل اصول قانون اساسی که فضا را برای طرح دیدگاه‌های غیرواقعی و معاند با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، حداقل در عرصه مطالعات نظری تبیین نماید. در مطالعه حاضر از چارچوب نظریه تطبیق نظریه با مورد استفاده شده است. در این رهیافت، اصول و قوانین مندرج در قانون اساسی یا در سایر قوانین که در ارتباط با وضعیت آزادی‌های سیاسی و اجتماعی، برابری و عدالت و یا حقوق گروه‌های خاص نظیر گروه‌های قومی و مذهبی است، به عنوان نظریه در نظر گرفته شده و وضعیت و شرایط گروه‌های مذهبی که تحت عنوان گروه‌های غیرشیعی از آنان یاد می‌شود، به عنوان مورد مطالعه لحاظ شده‌اند. بر مبنای نقشی که اصول قانون اساسی و سایر قوانین داخلی بر عهده دارند، امکان‌سنجی به کارگیری مقامات غیرشیعی در ساختار سیاسی نظام جمهوری اسلامی ایران به بحث گذاشته می‌شود.

۲-۱. پیشینه تحقیق

پیرامون بحث وضعیت اقلیت‌های مذهبی در ایران و در چارچوب قانون اساسی، مطالعاتی انجام شده که به برخی از آنان پرداخته می‌شود:

زندى و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله «سناریوهای آینده تأثیر اقلیت‌های مذهبی در ارتقای امنیت ملی (مورد مطالعه اهل سنت)» این نتایج را به دست آورده است که پذیرش تکثرگرایی مذهبی در کنار تکثرگرایی قومی به عنوان درک دقیق جامعه ایران، نقش مهمی در انسجام اجتماعی خواهد داشت. بنابراین مدیریت درست تنوع مذهبی نقش مهمی در ایجاد یک جامعه منسجم و به دور از تنش‌های مذهبی بر جای می‌گذارد. نویسنده با درک اینکه می‌توان مشکلات ناشی از تکثر فرهنگی را به فرصت تبدیل کرد، مدیریت آنان را امری مؤثر می‌داند، اما راهکارهای ارائه شده از دل قانون اساسی یا اسناد بالادستی نمی‌باشد.

مقاله سیامند و سوو (۱۴۰۱)، با عنوان «سیاست‌های ادغام اقلیت‌های دینی در نظام سیاسی، اجتماعی و مذهبی در دوره اول خلافت عباسی» هرچند بحث تاریخی را بررسی کرده‌اند، اما نتیجه گرفته‌اند که تعاملات جامعه اسلامی اعم از خلفا و مردم در حق اقلیت‌ها با هدف تطمیع آنان برای گرویدن به دین اسلام بوده که از طریق روش‌های مسالمت‌آمیز، تلاش برای ورود آنان به دایره اسلام و پذیرش تنوع و

تکثر صورت گرفته بود. نویسندگان برخی شیوه‌های سیاسی برای ورود اقلیت‌های دینی برای حفظ نظم و امنیت جامعه را مطرح کرده، اما به‌طور مشخص با وضعیت داخلی تطبیقی صورت نگرفته است. مجبی و طالب نجف‌آبادی (۱۳۹۷)، در مقاله «حق نمایندگی اقلیت‌ها در اسناد بین‌المللی و حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران» چنین نتیجه گرفتند که نمایندگی حقی بنیادین و نشانگر حق حاکمیت است که از مردم غیرقابل تفکیک است. در نظام جمهوری اسلامی ایران، اقلیت‌ها، شهروند جامعه اسلامی هستند که دارای جایگاه سیاسی یکسانی می‌باشند و حق برخورداری از نماینده برای گروه‌های مختلف مردم نیز لحاظ شده است. مقاله اخیر از جهت حق اقلیت‌ها در داشتن نماینده، دیدگاه‌های قابل تأملی مطرح می‌کند، اما راهکارهای مطرح شده یعنی الگوی معقول و همزیستی میان اقلیت و اکثریت، انتزاعی هستند.

مقاله جهانی (۱۳۹۲) با عنوان «تأثیر اقلیت‌گرایی مذهبی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، برخی دیدگاه‌های ایدئولوژیکی مرتبط با اقلیت‌گرایی مذهبی را خطری برای امنیت ملی در نظر گرفته که به چالش کشیدن هویت ملی، و قطبی شدن جامعه منجر می‌شود. مقاله اخیر تهدیدات اقلیت‌گرایی مذهبی را بررسی کرده، اما به فرصت‌های آن یا اتخاذ سازوکاری برای کاستن از خطر اقلیت‌گرایی نپرداخته است.

خلف‌رضایی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله «بررسی تطبیقی نسبت حق تعیین سرنوشت و حقوق اقلیت‌ها در حقوق بین‌الملل و نظام جمهوری اسلامی ایران» چنین نتیجه گرفتند که استناد اقلیت‌ها به حق تعیین سرنوشت به معنای جدایی‌طلبی نیست و قانون اساسی ایران، با تکیه بر آموزه‌های شرعی و دستورات دینی، حقوق اقلیت‌ها را فراتر از اسناد بین‌المللی در نظر گرفته است. نوشتار اخیر به خوبی ظرفیت قانون اساسی برای حقوق اقلیت‌ها را بررسی کرده است، اما اینکه حق تعیین سرنوشت نمی‌تواند به معنای جدایی‌طلبی باشد، ناصحیح بوده و غالباً گروه‌های تجزیه‌طلب در نقاط مختلف جهان از این ایده برای جدایی استفاده می‌کنند.

ابراهیمیان (۱۳۹۱) در مقاله «حقوق خاص اقلیت‌های دینی در نظام سیاسی ایران» با تأکید بر قانون اساسی «نتیجه گرفته است که حتی اقلیت غیرمسلمان در قانون اساسی ایران از اعضای ملت محسوب شده که البته برای بهبود وضعیت آنان نیازمند حمایت دولت هستند.

هریک از مطالعات حاضر، وضعیت گروه‌های مذهبی را در ساختار جمهوری اسلامی ایران یا تطبیق با اسناد بین‌المللی مورد بررسی قرار داده‌اند، اما نادیده گرفتن واقعیت‌های مندرج در قانون اساسی، مطالعه حاضر را بر آن داشته تا بتواند ضمن پرداختن به اصول قانون اساسی در ارتباط با حقوق مهم شهروندان در قانون اساسی، ظرفیت‌های قانون اساسی را در ارتباط با به‌کارگیری مقامات غیرشیعی مورد بررسی قرار دهد.

۲. ظرفیت قانون اساسی و اسناد بالادستی جهت به کارگیری مقامات غیر شیعی

قانون اساسی بیانگر نحوه تعامل شهروندان با یکدیگر و شهروندان با نظام سیاسی است. بنابراین پی بردن به اصولی نظیر برابری، تساوی و حقوق و تکالیف افراد نیازمند رجوع به قانون اساسی است (گرچی از ندریانی، ۱۳۹۶: ۶۷). در قانون اساسی، حقوق اقلیت‌های دینی، مذهبی و قومی عامل مهمی در به کارگیری یا ممانعت از حضور آنان در مشاغل دولتی و غیر دولتی دارد. به طور مشخص در قانون اساسی، اقلیت دینی شامل زرتشتی، یهودی و مسیحی و آشوریان، اقلیت مذهبی شامل اهل سنت و فرق مختلف آن و اقلیت قومی که هرچند به اقوام اشاره نشده است، اما در اصول ۱۵، ۱۹ و صفت اقلیت قومی نیز در اصل نوزدهم بر مبنای نفی برتری بر مبنای رنگ، نژاد، زبان و نظایر آن لحاظ شده است (قاسمی، ۱۳۸۲: ۸۶۱). بنابراین در عرصه نظری، اصول قانون اساسی، حقوق مختلف شهروندان را بدون ملاحظات خاصی مورد توجه قرار داده که البته نیازمند نسبت‌سنجی آنان با وضعیت و شرایط گروه‌های غیر شیعی است که به طور دقیق نشانگر مانع یا بستری مهیا برای حضور در مناصب مهم و کلیدی کشور است.

۲-۱. حمایت از آزادی اقلیت‌های مذهبی و مشارکت مؤثر آنان

آزادی به معنای مشارکت مؤثر اقلیت‌های مذهبی در تصمیم‌گیری‌های داخلی است (اسلامی و قریشی، ۱۳۹۳: ۱۴۷). همچنین بر مبنای اصل ۱۳ قانون اساسی، مسلمانان و غیرمسلمانان به طور یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی مقرر در قانون اساسی برخوردارند و دولت و مسلمانان موظف هستند با اخلاق حسنه و قسط و عدل، حقوق انسانی آنان را رعایت کند (قانون اساسی، اصول ۱۴ و ۲۰). از این‌رو غیرمسلمانان از نظر حقوق انسانی، تفاوتی با مسلمانان ندارند و محدودیت‌هایی که در قوانین پیش‌بینی شده تنها از حیث حقوق شهروندی است. در واقع در خصوص حقوق انسانی، مسئله اقلیت مفهومی ندارد و همه افراد از جهت انسان بما هو انسان، از حقوق انسانی برخوردار هستند؛ اما دولت اسلامی این اختیار را دارد تا بر اساس اصل وفاداری، که بنیان هر حاکمیتی بر آن استوار می‌گردد، در برخی حوزه‌ها که از آن به حقوق شهروندی تعبیر می‌کنیم تمایزاتی در اعطای امتیازات - از طریق تبعیض مثبت - برای اکثریت مسلمانان قائل شود (جاوید، ۱۳۹۲: ۱۳۹). به هر حال آزادی فعالیت‌های گروهی و جمعی نظیر: انجام مراسم دینی و تعلیم و تربیت نیز امتیازی است که قانون اساسی تنها برای اقلیت‌های شناخته شده در اصل ۱۳ مقرر نموده است (کاتوزیان، ۱۳۷۷: ۱۴۰). این آزادی عمل و مشارکت، پشتوانه‌ای برای حضور اقلیت‌های دینی در سطوح مختلف اداره جامعه است که هم برای امنیت ملی و هم پیوند اقوام و هویت کلان ملی مؤثر خواهد بود. آزادی در فرایند به کارگیری مقامات غیر شیعی ناظر بر انتخاب آزادانه شغل است که در قانون اساسی نیز مدنظر قانونگذار قرار گرفته است.

در بند اول از اصل ۴۳ قانون اساسی، تأمین نیازهای اساسی به عنوان یکی از معیارهایی در نظر گرفته شده که اقتصاد باید بر آن بنا شود. در ادامه نیز در بند دوم از اصل ۴۳، تأمین شرایط و امکانات برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قرار دادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند اما وسایل کار ندارند... مطرح شده است. بنابراین اصل یاد شده بر ایجاد شرایط اشتغال کامل برای همه افراد توجه نشان داده است (محمدی، ۱۳۹۲: ۹۸). با توجه به مطرح شدن «همه» در بندهای اصل ۴۳ و همچنین لحاظ کردن آزادی برای اشتغال برای عموم مردم، به کارگیری مقامات غیرشیعی در امور اجرایی کشور، منافاتی با قانون اساسی نداشته و حتی تکمیل کننده آن محسوب می‌شود.

شناسایی و حمایت از اشتغال همه افراد در نظام جمهوری اسلامی ایران بر مبنای اصل ۴۴ قانون اساسی نیز پشتوانه قانونی به کارگیری مقامات غیر شیعی در کنار سایر افراد جامعه است. بر مبنای اصل یاد شده، افراد جامعه می‌توانند با توجه به شرایط اشتغال در هر سه بخشی دولتی، خصوصی و یا تعاونی، اقدام نمایند (عباسی، ۱۳۹۰: ۷۶). رویه اخیر توسط بند ۱۲ از اصل سوم قانون اساسی نیز مورد حمایت قرار می‌گیرد که پی ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه را با هدف برطرف کردن هر نوع محرومیت در زمینه کار در نظر گرفته است. بنابراین عادلانه عمل کردن و رفع کردن موانع بدون اینکه استثنائی در این زمینه قید شده باشد، گویای عدم ممانعت از به کارگیری آحاد جامعه از جمله مقامات غیر شیعی است که توسط قانون اساسی مطرح شده است. برای عملیاتی کردن هدف یاد شده، دولت می‌بایست سیاست‌هایی متناسب برای ایجاد اشتغال در این بخش فراهم نماید (جعفری تبریزی، ۱۳۹۰: ۱۱۶). بنابراین تفسیر اصل آزادی بر مبنای اصول قانون اساسی و تعمیم آن به به عرصه کار و اشتغال، ضمن رد هر نوع محرومیت و استثناء قائل شدن برای افراد، سیاست‌های حمایتی در بخش‌های دولتی، خصوصی و تعاونی را برای افراد جویای کار در نظر گرفته است.

۲-۲. حقوق ملت و حضور اقلیت‌های دینی

بخش مهمی از حقوق ملت در هر جامعه از طریق فرایند به کارگیری در امور اداره کشور محقق می‌شود. به عبارت دیگر، چنانچه حکومت، نظام نمایندگی را به خوبی به اجرا نگذارد، آن‌گاه حق جدا شدن برای اقلیت نمود پیدا می‌کند (اسلامی و قریشی، ۱۳۹۳: ۱۴۷). جست و جوی اصولی از حقوق ملت در قانون اساسی که بتواند مبنایی برای حضور اقلیت‌های دینی در اداره امور کشور باشد، نیازمند بررسی حقوق کلی ملت از یکسو و حقوق خاص گروه‌های اقلیت از سوی دیگر است تا شاکله نظام حکمرانی برای حضور آحاد جامعه را به ما نشان دهد. در معنای عام، در بحث آزادی تعلیمات دینی رویکرد قانون اساسی چنین است که برای تمام مسلمانان غیر شیعی جعفری از جمله مذاهب حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی و زیدی حقوقی را قائل شده است. از جمله اصل دوازدهم قانون اساسی مقرر داشته است که: «مذاهب دیگر اسلامی دارای احترام کامل می‌باشند». طبق این جمله، برای احتراز تفرقه

هرگونه لعن یا بی‌احترامی نسبت به دیگر مذاهب اسلامی باید قانوناً ممنوع باشد و برای آن مجازات مقرر شود. همچنین برای تأمین حقوق مذهبی دیگر مسلمانان، پیروان این مذاهب در انجام مراسم مذهبی طبق فقه خود آزاد هستند که در جامعه نیز این آزادی مورد احترام است و علاوه بر آن آزادی مذهبی اقتضا می‌کند که پیروان دیگر مذاهب اسلامی از امکانات تعلیم و تربیت دینی برخوردار باشند (هاشمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۳-۶۲۹). همین رویکرد درباره برخورد محترمانه و از روی کرامت نسبت به گروه‌های مختلف جامعه در دستگاه‌های اجرایی کشور مورد توجه قرار گرفته است که به موجب آن، افراد شاغل در دستگاه‌های مختلف را در ارتباط با گفتار و کردار خود مسؤول دانسته است (قاضی، ۱۳۸۸: ۱۷۹). تفسیر این دیدگاه به معنای آن است که مقامات و مدیران اجرایی نباید به نحوی با زبردستان یا مردم عادی رفتار کنند که موجبات تبعیض یا بی‌عدالتی را فراهم آورد. از این جهت، در فرایند به کارگیری مقامات غیر شیعی، متفاوت بودن عقیده و دیدگاه مذهبی و یا عقیدتی آنان نباید موجبات تهدید امنیت و استقلال شغلی آنان را به دنبال داشته باشد. با در نظر داشتن دیدگاه‌های مرتبط با به رسمیت شناخته شدن حقوق ملت در قانون اساسی، حق حضور مؤثر افراد غیرشیعی بدون تبعیض و سایر ملاحظات، امری بدیهی است.

مصادیق به کارگیری مقامات غیر شیعی متعدد است و حقوق آنان را در زمینه‌های مختلف استخدامی دولتی و غیردولتی یا فعالیت‌های کارآفرینی و فرهنگی را شامل می‌شود. این حقوق شامل: انتخاب مدیران اقلیت برای مدارس و استخدام آنها در قالب معلم، ایجاد تسهیلات جهت صدور گذرنامه و اجازه خروج از کشور، حق انجام فعالیت‌های فرهنگی، هنری، ورزشی، و تفریحی، امکان ادامه تحصیل در دانشگاه، مجوز چاپ کتاب و امکان فروش آن، امکان اشتغال در پست‌های دولتی، دریافت مجوزهای فرهنگی، هنری، تفریحی، مرمت و بازسازی اماکن مربوط، داشتن مدارس مختص اقلیت‌ها، داشتن قبرستان‌های اختصاصی (حبیب‌زاده و هوشیار، ۱۳۹۳: ۸۴) حق داشتن معبد و حق استقلال داشتن در احوال شخصیه، حق تشکل، از دیگر موارد در حقوق سیاسی و مدنی می‌باشد که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و به تبع در سایر قوانین برای اقلیت‌های مذهبی در نظر گرفته شده است. اما تسری این حق به حضور مقامات غیرشیعی در سطوح بالاتر از جمله: رسیدن به منصب استانداری، وزارت، معاونت‌های وزیر و... یا به کارگیری آنان در سطح مقامات نظامی نقش مهمی در به کارگیری مقامات غیرشیعی و تحقق اصول قانون اساسی خواهد داشت. گرچه قانون اساسی اشاره‌ای به حقوق اجتماعی اقلیت‌های دینی ندارد، بر اساس اصل تساوی عمومی در قبال قانون و برخورداری همه افراد ملت از حقوق مساوی در تمام زمینه‌ها، از جمله احراز مشاغل عمومی، اقلیت‌های دینی نیز از این حقوق بهره‌مند خواهند بود. به همین جهت، در قوانین عادی استخدامی و اداری بیشتر وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی، برای ورود اقلیت‌های دینی معنی وجود ندارد.

به کارگیری مقامات غیرشیعی در مسندهای مهم با استنباط سایر اصول قانون اساسی نیز امکان پذیر است. زیرا در قوانین عادی ایران، اقلیت‌های دینی از حقوق اجتماعی بهره‌مند هستند که در ذیل به آنها پرداخته می‌شود. تبصره ۱ ماده ۲۲ قانون ایجاد سازمان نظام پرستاری جمهوری اسلامی ایران در مورد شرایط انتخاب شوندگان هیئت‌های نظام پرستاری شهرستان‌ها و شورای عالی نظام پرستاری چنین بیان می‌کنند: اقلیت‌های دینی شناخته شده در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تابع احکام دین اعتقادی خود می‌باشند، مشروط به اینکه تجاهر به نقض احکام اسلامی را نمایند. همچنین، حق مرخصی برای زندانیان، حق مرخصی در عید مذهبی، حق اخذ پروانه کارشناسی، استخدام در نیروی انتظامی، سردفتر ازدواج و طلاق از دیگر موارد حقوق اجتماعی اقلیت‌ها می‌باشد. (ابراهیمیان، ۱۳۹۱: ۲۵۸-۲۵۵). باز در همین زمینه، مجمع تشخیص مصلحت نظام در جلسه ۱۳۸۲/۱۰/۶ لایحه الحاق یک تبصره به ماده ۲۹۷ قانون مجازات اسلامی در خصوص میزان دیه اقلیت‌های مذهبی را بررسی کرد که در این جلسه، مجمع با تأیید نظر مجلس شورای اسلامی رأی به برابری دیه مسلمانان و غیر مسلمانان داد. این تبصره با استناد به نظر رهبر معظم انقلاب، مطرح و تصویب شد. و همچنین است حقوق اقتصادی و مدنی دیگر چون: اصلاح مسئله ارث اقلیت‌های دینی با حمایت ۱۹۹ نماینده مجلس شورای اسلامی، امکان اشتغال در محیط‌های دولتی، برخورداری از تسهیلات بانکی در انجام کارهای اقتصادی، داشتن مجوز کسب در اصناف مختلف، کسب موافقت‌نامه اصولی برای انجام فعالیت‌های اقتصادی، خرید و فروش آزادانه و تملک اموال منقول و غیر منقول، برقراری حقوق بازنشستگی (پروین و سپهری‌فر، ۱۳۹۳: ۸۵). بدیهی است با پذیرش این حقوق، زمینه و ظرفیت مناسبی برای ارتقا مقامات غیرشیعی با در نظر داشتن ملاحظات مربوط به قوانین و مقررات داخلی وجود دارد. بنابراین به کارگیری مقامات غیرشیعی با توجه به قوانین و مقررات داخلی، منعی ندارد، اما این رویکرد ممکن است در عمل با برخی تنگ‌نظری‌ها و یا رفتارهای سلیقه‌ای نادیده گرفته شود که نیازمند رسیدگی و شناسایی حقوق افراد بر مبنای اصول ۱۳ و ۲۸ قانون اساسی است.

۲-۳. برابری و عدالت شهروندی

اصل برابری و تساوی در حقوق شهروندی به معنای برابر بودن افراد بدون ملاحظات جنسیتی، طبقاتی، مذهبی، اهلیت و جایگاه شخصیت و شغل افراد است (گرچی از ندریانی، ۱۳۹۶: ۵۶). رعایت این اصل در زمینه‌های مختلف از جمله به کارگیری افراد در اداره امور جامعه نشانگر توجه به حقوق شهروندان در بهره‌مندی از شغل مناسب است. با مطالعه اصول قانون اساسی، بحث عدالت شغلی به نحوی مطرح شده که استثناء خاصی در زمینه برتری یک گروه یا فرد بر دیگری در آن نیامده است و رویکرد قانون اساسی به آزادی همه شهروندان برای دستیابی به حقوق خاص خود است (خلف رضایی و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۷۶). این برابری در زمینه حقوق اداری و کسب مشاغل مختلف برای شهروندان

جامعه پذیرفته شده است. تنها موارد مطرح شده از سوی قوانین تخصصی مرتبط با به کارگیری افراد، داشتن تخصص و شایسته‌سالاری است که مانعی برای اقلیت‌های دینی و مذهبی نداشته و مغایرتی با اصل برابری در ورود افراد به خدمت عمومی یا مشاغل رسمی ندارد (مرامی، ۱۳۷۸: ۹۰).

با در نظر داشتن موارد یاد شده باید گفت که در کنار اکثریت مسلمان در کشور ایران اقلیت‌های غیر مسلمان نیز وجود دارند که با داشتن تابعیت ایران از اعضای ملت محسوب می‌شوند. اقلیت‌ها ضمن تمایل به برابری با اکثریت مسلمان، خواهان اقدامات حمایتی از سمت دولت ایران هستند که چه در قانون اساسی و چه در قوانین عادی تأکید ویژه‌ای به حقوق آنها شده و مورد حمایت هستند. از جمله حق برابری و رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه، در امور مادی و معنوی است (بند نهم از اصل سوم قانون اساسی). همچنین باید گفت که با مطالعه اصول ۳۱، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۰، ۲۹، ۲۸، ۲۳، ۲۲، ۱۹، ۱۴، ۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران می‌توان بیان نمود که در این قانون یک سلسله حقوق اساسی از جمله تساوی در برابر قانون، محفوظ بودن جان، مال، شغل، مسکن، آزادی عقیده، انتخاب شغل، برخورداری از روند عادلانه دادرسی، داشتن تابعیت، مشارکت در اداره امور کشور و همانند اینها برای همه افراد و اتباع کشور و شهروندان ایرانی صرف نظر از هر نوع وابستگی قومی، زبانی و مذهبی، به رسمیت شناخته است و همگی بدون هیچ تبعیضی از این حقوق می‌توانند بهره‌مند شوند. حتی با استناد به ماده ۵ قانون مدنی که در آن آمده است: «کلیه سکنه ایران، اعم از اتباع داخله و خارجه، مطیع قوانین ایران خواهند بود، مگر در مواردی که قانون استثناء کرده باشد». تفسیر برخی حقوق‌دانان از به کار بردن «همه» این است که قانونگذار به دنبال ایجاد مساوات و برابری برای همگان است (کاتوزیان، ۱۳۹۰: ۲۰۵). بنابراین قانون اساسی بدون درج استثنائات، به دنبال رفع تبعیض در حقوق عموم است که قابل تسری به حق به کارگیری مقامات غیرشیعی نیز می‌باشد.

در اصل ۱۹ و ۲۰ قانون اساسی نیز به صراحت بر برابری افراد ملت ایران بدون تمایز حتی زن و مرد تأکید می‌شود. مطابق اصل ۱۹: مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند اینها سبب امتیاز و برتری نخواهد بود و در اصل بیستم، پس از تأکید حمایت یکسان قانون از افراد ملت، با قید رعایت موازین اسلام، برخورداری یکسان از حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را برای همگان به طور برابر مقرر می‌دارد. بر مبنای همین رویکرد برابری طلبانه، نخبگان و نمادهای قومی، علمی، هنری و ورزشی و شهروندان اهل سنت نیازمند تعامل برای همگرایی هستند (زندى و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۹). این رویکرد نه تنها برای اهل سنت، بلکه همه اقلیت‌های مذهبی و دینی نیز صادق است که بتوانند بر مبنای نگرش برابری طلبانه قانون اساسی، رعایت اصول شایسته‌سالارانه، شغل مورد نظر خود را بیابند و جامعه نیز از ظرفیت آنان برای پیشرفت بهره‌بردار.

مطابق قانون اساسی و قوانین مدنی، تعرض به شغل، مسکن و جان مردم بدون معیارهای قانونی نادرست بوده و در این باره نیز برتری خاصی میان شهروندان شیعی و غیرشیعی مطرح نشده است. طبق اصل ۲۲ قانون اساسی حیثیت، جان، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است، مگر در مواردی که قانون تجویز کند. به نظر می‌رسد عملی کردن حقوق یاد شده در فرایند استخدام مقامات غیرشیعی، نیازمند مسؤولیت شناسی دادگاه‌های اداری در کشور است تا منافع عمومی را تشخیص داده و مانع هر گونه تبعیض ناروا شوند (ویژه، ۱۳۸۳: ۳۴). بنابراین در مواردی که مقامات غیرشیعی در کشور به دلایلی غیر از تخصص و شایسته‌سالاری کنار گذاشته می‌شوند و یا برای ورود آنان به سطوح بالاتر مانع تراشی می‌شود، دادگاه‌های اداری و مراجع قضایی می‌بایست بر مبنای اصول عدالت خواهانه قانون اساسی وارد عمل شوند.

۲-۴. حق داشتن نماینده در سطوح مختلف سیاسی

دستیابی به مناصب مهم از جمله نمایندگی در مجلس یا نامزد شدن برای انتخابات ریاست جمهوری، شورای شهر و روستا و سایر انتخابات و همچنین حوزه‌های اجرایی، نشانگر عینی رعایت حقوق گروه‌های اقلیتی در جامعه است. این رویه در جمهوری اسلامی ایران به صورت داشتن نماینده از سوی گروه‌های مختلف مذهبی و دینی در جامعه قابل مشاهده است. در همین راستا، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و انتخابات متعدد، گویای ایجاد شرایط منصفانه و فراهم نمودن شرایط زندگی و اجرای مراسم و تشریفات مذهبی، آزادی عقیده، آزادی بیان برای غیرمسلمانان است (فضلی‌خانی، ۱۳۹۶: ۱۵۱-۱۴۸). مطابق قوانین و اسناد داخلی، اقلیت‌ها در ایران در قانون اساسی پیش-بینی شده که اقلیت‌های دینی شناخته شده می‌توانند در مجلس شورای اسلامی نماینده داشته باشند و از بین هم‌کیشان خود نماینده‌ای انتخاب کنند و به مجلس بفرستند. مطابق اصل ۶۴ قانون اساسی، زرتشتیان و کلیمیان هرکدام یک نماینده و مسیحیان، آشوری و کلدانی جمعاً یک نماینده و مسیحیان ارمنی جنوب و شمال هرکدام یک نماینده انتخاب می‌کنند. محدودیت تعداد نمایندگان اقلیت‌های دینی متناسب با تعداد جمعیت آنان در کشور است. زیرا با در نظر گرفتن نسبت جمعیت کشور به مجموع نمایندگان، آنان نسبت جمعیت محدود خود به طور عادلانه نماینده دارند (ابراهیمیان، ۱۳۹۱: ۲۵۴) همچنین، مطابق اصل ۲۶ قانون اساسی اقلیت‌های دینی می‌توانند مطابق ضوابط دارای انجمن و جمعیت باشند. و در ماده ۴ قانون فعالیت احزاب، مصوب ۱۳۶۰ آمده که انجمن اقلیت‌های دینی اصل ۱۳ قانون اساسی، تشکیلاتی می‌باشد که از اعضای داوطلب همان اقلیت دینی که هدف آن حل مشکلات مسائل دینی، فرهنگی، اجتماعی و رفاهی مختص آن اقلیت باشد. به شکل و سازمان‌های اقلیت‌های دینی توسط کمیسیون ماده ۱۰ احزاب وزارت کشور مجوز داده می‌شود. و تعاملات و ارتباطات مسئولین عالی رتبه جمهوری اسلامی با اقلیت‌ها پس از پیروزی انقلاب اسلامی از حجم

بیشتری در مقایسه با دیگر جوامع و قومیت‌ها برخوردار می‌باشد که نشانگر توجه ویژه‌ی مسئولین نظام به اقلیت‌های دینی در جمهوری اسلامی می‌باشد.

علاوه بر این، با توجه به اینکه در زمینه داشتن شغل، اقلیت‌های دینی و مذهبی، حقوقی برابر با سایر شهروندان در جامعه اسلامی دارند، محدودیت قانونی در این زمینه وجود ندارد که مانعی برای به کارگیری مقامات غیرشيعی در جمهوری اسلامی ایران ایجاد شود. بنابراین قانون اساسی تنها به ذکر مصادیق مهم پرداخته و ذکر نکردن سایر حقوق به منزله نپذیرفتن و انکار کردن آنان نیست (شعبانی، ۱۳۹۳: ۱۰۳). از این جهت حتی پدید آمدن مناصب جدید در نظام جمهوری اسلامی ایران می‌بایست همسو با مطالبات گروه‌های اقلیت دینی در نظر گرفته شود و از نظر کمی و کیفی، حقوق آنان محفوظ نگه داشته شود. اما این رویه آرمانی و مطلوب نیست و نیازمند گزینش مقامات استانی، نظامی و زنان غیرشيعی در رده‌های بالای مدیریتی است تا بتوان ضمن گسترش اصول برابری و عدالت طلبانه قانون اساسی، تهدیدات ناشی از واگرایی اقلیت‌های مذهبی از نظام سیاسی را به حداقل رساند و حتی این تهدیدات بالقوه را به فرصت‌هایی مطلوب تبدیل نمود. طرح ایده معاونت گروه‌های مذهبی و دینی که ناظر بر بهبود وضعیت این گروه‌ها و رسیدگی به مطالبات شهروندان پیرو ادیان شناخته شده در قانون اساسی باشد، پیشنهاد مطلوبی است که در سطح ریاست جمهوری پیگیری شود. از حیث کنش سیاسی نیز ایجاد یک مجمع در مجلس برای نمایندگان گروه‌های غیرشيعی که بتوانند خود را نماینده شهروندان غیرشيعی یا حوزه انتخابیه خود بدانند، مهم و حیاتی است.

۲-۵. رفع تبعیض‌های شغلی و عدالت قضایی

یکی از شروط منتفع شدن مؤثر اقلیت‌ها از حقوق‌شان، مشارکت سیاسی فعال در عرصه تصمیم‌گیری‌ها است (محبی و طالب نجف‌آبادی، ۱۳۹۷: ۱۷۴). این نوع از مشارکت، نوعی مسؤولیت‌پذیری و رفتار ایجابی را مدنظر قرار می‌دهد که گروه‌های غیرشيعی که تحت عنوان اقلیت دینی یا مذهبی شناخته می‌شود، از سازوکارهای مشارکتی برای بهبود شرایط خود در اداره امور کشور بهره‌برند. زیرا بهره‌مندی اقلیت‌ها از حقوق خود به عنوان پایه‌های مهم حقوق بنیادین بشر در نظر گرفته می‌شود که در اسناد عمومی حقوق بشری مدنظر است (قاری سید فاطمی، ۱۳۸۹: ۴۰۸). با این حال، عدم تبعیض به عنوان یک معیار کلی و فراگیر مدنظر قانونگذار در جمهوری اسلامی ایران بوده است و از جمله در ماده ۳۰ از قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی که یکی از شرایط آن «اعتقاد و التزام عملی به اسلام» (بدون اشاره به مذهب خاصی) بیان شده، احراز مناصب نمایندگی را برای عموم مردم باز گذاشته است. همچنان که حقوق اداری و استخدامی نیز به مجموعه ایرانیان غیرشيعه نظر دارد (هاشمی، ۱۳۹۱: ۵۹۹). بنابراین عمومیت داشتن حقوقی نظیر آزادی شغل (اصل ۲۸)، برخورداری از تأمین اجتماعی (اصل ۲۹)، حق مسکن و شغل (۳۱)، قابل تسری به حقوق گروه‌های غیرشيعی نیز می‌باشد که استثنائی

نیز در این باره مطرح نشده است. بنابراین دولت نیز طبق قوانین موظف است تا از محل درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایت‌های مالی، شرایط برابر را برای همه افراد کشور مهیا سازد (مهرپور، ۱۳۸۷: ۷۳). فراهم نمودن شرایط برابر و بهره‌مند نمودن آزاد مردم در قانون اساسی بیش از همه نیازمند منزلت بخشیدن به گروه‌های خاص و اقلیت‌های دینی و مذهبی است تا به موجب آن سایر اصول قانون اساسی از جمله اصل نوزدهم نیز جامه عمل پوشانیده شوند.

بدیهی است با پذیرش حقوق یاد شده، رسیدگی به دعوی حقوقی ملت نیز بر مبنای همین رویکرد جامع دنبال شود. همان طور که اصل نوزدهم بیان می‌کند: «مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان، مانند اینها سبب برتری و امتیاز نخواهد بود». در اصل بیستم قانون اساسی آمده است: «همه افراد ملت، اعم از زن و مرد، یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از تمام حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند». این برابری و تساوی طلبی در رسیدگی به دعوی ناشی از اشتغال و به کارگیری در امور دولتی و غیر دولتی نیز باید لحاظ شود تا گروه‌های غیرشیعی در رسیدگی به حقوق خود، با بی‌عدالتی و تبعیض مواجه نشوند. از جمله این موارد، رسیدگی به گزینش مشاغل مناسب از سوی آزاد جامعه است که مطابق دیدگاه قانون اساسی، هر کس حق دارد شغلی که بدان مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست برگزیند (قانون اساسی، اصل ۲۸). این اصل بیانگر حقی رسمیت یافته برای همه افراد جامعه بدون ملاحظات خاص و استثنائی است که نقش مهمی در ارتقای شهروندان غیرشیعی برای کسب مقامات و مناصب مختلف دارد که در پیشگاه قانون، بدون تبعیض است (جاوید، ۱۳۹۲: ۱۵۶). علاوه بر این، در بند ۴ اصل ۴۳ نیز آزادی انتخاب شغل، در زمره ضوابط اقتصادی حمایت شده است: «رعایت آزادی انتخاب شغل و عدم اجبار افراد به کاری معین و جلوگیری از بهره‌کشی از کار دیگری». از شرایط تحقق آزادی کار، علاوه بر حق انتخاب و اشتغال آزادانه کار، منسوخ ساختن بردگی، کار اجباری و نظایر اینهاست، که لازمه آزادی انسان و حق تعیین سرنوشت است. نتیجه منطقی آزادی شغل این است که شخص بتواند از حاصل کار خود بهره‌مند شود، که در اصل ۴۷ و ۴۸ مورد حمایت قرار گرفته است. از عبارت کسب و کار مشروع در اصول ذکر شده، عدم مغایرت با قانون، نظم عمومی و اخلاق برداشت می‌شود و نباید آن را محدود به عدم مغایرت با قانون دانست (کاتوزیان، ۱۳۷۷: ۴۳۹). اصل آزادی قراردادی هم در قانون اساسی نیامده است، ولی در ماده ۱۰ قانون مدنی بدان اشاره شده و در قوانین کشورها آن‌چنان تکرار شده که بعضی آن را در زمره ارزش‌ها آورده‌اند (همان). بنابراین هم در عرصه داشتن شغل و همچنین حق بهره‌مندی از قراردادهای عادی نظیر سایر شهروندان، تبعیض یا استثناء خاصی دیده نمی‌شود که گویای نگرش بدون تبعیض قانون در این زمینه است. اما آنچه مهم است توسعه اصول قوانین اساسی به

مصادیق در عرصه عمل است؛ یعنی اینکه قوای سه گانه، دستگاههای انتظامی و دفاعی کشور برای بهره گیری از ظرفیت های تمام افراد جامعه، می بایست توجه مترقیانه و مبتنی بر ایجاد وفاق ملی را در پیش گیرند. به طوری که بتوان در سطوح بالاتر سیاسی و امنیتی، از افراد غیرشيعی نیز بهره برد و تهدیدات بالقوه را به فرصتی برای آبادانی کشور و افزایش مشروعیت سیاسی نظام جمهوری اسلامی مورد توجه قرار داد. از نظر عدالت قضایی نیز منع کار اجباری و فراهم کردن شرایط برای بهره مندی اقشار مختلف از انتخاب شغل موردنظر خود نیز وجه دیگری از رفع تبعیض برای محقق کردن عدالت است.

نتیجه گیری

مطالعه مفاد قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، به ویژه اصول مرتبط با حقوق اقلیت های دینی، نشان می دهد که در این چارچوب، هیچ گونه موانع قانونی برای حضور و به کارگیری مقامات غیرشيعی در دستگاه های حکومتی و اجرایی وجود ندارد. اصول مختلفی در قانون اساسی بر حقوق مساوی تمامی شهروندان تأکید دارند که بر اساس آن، اقلیت های مذهبی و دینی می توانند به طور آزادانه در فرایندهای سیاسی و اجتماعی کشور مشارکت کنند. ابتدا اینکه، اصل ۱۹ قانون اساسی به صراحت بر برابری حقوقی تمامی مردم ایران، صرف نظر از قومیت، زبان، مذهب و نظایر آن تأکید می کند. این اصل اساس گذار عدالت در زمینه های مختلف است و زمینه را برای مشارکت غیرشيعیان در امور عمومی فراهم می آورد. دوم اینکه، اصل ۲۰ قانون اساسی نیز حمایت برابر از حقوق تمامی شهروندان ایرانی در تمام زمینه ها را تضمین می کند. بر اساس این اصل، همه افراد ملت از حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به طور برابر برخوردارند، به شرطی که مخالف موازین اسلام نباشد. در این راستا، مقامات غیرشيعی می توانند بدون تبعیض و بر اساس شایستگی، در مناصب اجرایی و قانونی کشور قرار گیرند. هرچند محقق شدن آن نیازمند تسری اصول برابری و تساوی طلبی در قانون اساسی و لزوم قاعده مند شدن ارتقاء افراد از جمله گروه های مذهبی و دینی شناخته شده در قانون اساسی است.

علاوه بر این، اصل ۲۸ قانون اساسی که به آزادی انتخاب شغل و حق دسترسی به مشاغل عمومی اختصاص دارد، این اصل را به طور واضح مورد تأکید قرار می دهد که افراد به انتخاب آزادانه شغل خود و مشارکت در فعالیت های اقتصادی و اجتماعی در سطح کشور آزاد هستند و هیچ گونه محدودیتی در این زمینه برای اقلیت ها وجود ندارد. اصل ۶۴ قانون اساسی نیز به طور ویژه به این موضوع پرداخته است که اقلیت های دینی شناخته شده (زرتشتیان، کلیمیان، مسیحیان آشوری و ارمنی و...) حق دارند نمایندگان خود را در مجلس شورای اسلامی داشته باشند. این اصل نشان دهنده توجه ویژه به حقوق سیاسی اقلیت ها و مشارکت آن ها در فرآیند تصمیم گیری های کلان کشور است. با

توجه به این اصول قانون اساسی، در عمل محدودیت ساختاری و قانونی برای حضور و به کارگیری مقامات غیرشیعی در سطوح مختلف حکومتی وجود ندارد. با این حال، در عرصه اجرایی، موانع فرهنگی و اجتماعی ممکن است مانع از استفاده کامل از ظرفیت‌های اقلیت‌ها در رده‌های بالای حکومتی شود. این مسئله نیازمند بازنگری و اصلاحات در سیاست‌های اجرایی و مدیریتی است تا از ظرفیت‌های انسانی تمامی اقلیت‌ها به طور مؤثر و منصفانه استفاده شود. به منظور عملیاتی کردن این اصول، پیشنهاد می‌شود که اقداماتی نظیر ایجاد معاونت‌های ویژه برای پیگیری امور اقلیت‌های مذهبی در سطوح مختلف حکومتی، تشکیل مجمع نمایندگان غیرشیعی در مجلس برای پیگیری مطالبات خاص این گروه‌ها و همچنین اصلاحات در فرآیندهای اجرایی و گزینش مقامات، در دستور کار قرار گیرد. در نهایت، با اجرای دقیق و کامل این اصول و اصلاحات لازم در سیاست‌گذاری و نظارت، می‌توان به تحقق کامل حقوق اقلیت‌های دینی در ساختار حکومتی و اجرایی کشور کمک کرد و این امر موجب تقویت انسجام ملی و مشروعیت نظام جمهوری اسلامی ایران خواهد شد.

استناد به این مقاله: مهدویان پور، صدیقه. (۱۴۰۴). امکان‌سنجی به کارگیری مقامات غیرشیعی در جمهوری اسلامی ایران بر مبنای قانون اساسی و اسناد بالادستی، فصلنامه علمی رهافت انقلاب اسلامی، ۱۹(۷۲)، ۵۷-۷۶.

The Islamic Revolution Approach Quarterly is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

منابع و مآخذ:

- ابراهیمیان، حجت‌الله (۱۳۹۱)، حقوق خاص اقلیت‌های دینی در نظام سیاسی ایران «با تأکید بر قانون اساسی»، *فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی*، سال نهم، شماره ۲۹، صص ۲۶۶-۲۴۳.
- اسلامی، رضا، قریشی، سید رسول (۱۳۹۳)، نقش حقوق بشر و جدایی‌طلبی در پرتو حق تعیین سرنوشت، *مجله تحقیقات حقوقی*، شماره ۶۵.
- پروین، خیرالدین؛ سپهری‌فر، سیما (۱۳۹۳)، حقوق اقلیت‌ها در قانون اساسی (با تأکید بر اماکن، دارایی‌ها و حقوق سیاسی)، *فصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی*، سال سوم، شماره ۶، صص ۷۳-۹۶.
- جاوید، محمدجواد حکومت اسلامی، *فصلنامه حکومت اسلامی*، سال هجدهم، شماره (۱۳۸۸)، تبیض مثبت در اسلام و حقوق اقلیت‌های دینی در ۱، صص ۱۶۳-۱۳۷.
- جعفری تبریزی، محمد تقی (۱۳۹۰)، حقوق جهانی بشر، تحقیق و تطبیق در دو نظام: اسلام و غرب، تهران: انتشارات علامه جعفری.
- حیب‌زاده، محمدجعفر؛ هوشیار، مهدی (۱۳۹۳)، موقعیت‌های دینی در حقوق کیفری ایران در پرتو اصل برابری در مقابل قانون، *پژوهشنامه حقوق کیفری*، سال پنجم، شماره ۲، صص ۸۷-۶۱.
- خلف رضایی، حسین، حیدرزاده، ولی‌الله، ناصری منشادی، حمید (۱۳۹۶)، بررسی تطبیقی نسبت حق تعیین سرنوشت و حقوق اقلیت‌ها در حقوق بین‌الملل و نظام جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی*، دوره ۴۷، شماره سوم، صص ۶۸۷-۶۶۵.
- زندگی، امیر، زندی، محمدرحیم، احمدیان، مهدی، موسوی، حسین (۱۴۰۱)، سناریوهای آینده تأثیر اقلیت‌های مذهبی در ارتقای امنیت ملی (مورد مطالعه اهل سنت)، *فصلنامه مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام*، سال چهارم، شماره چهاردهم، صص ۲۵-۱.
- سیامند وسوو، کارزان، شیخ احمدی، سیدمحمد، شافعی، کیوان (۱۴۰۱)، سیاست‌های ادغام اقلیت‌های دینی در نظام سیاسی، اجتماعی و مذهبی در دوره اول خلافت عباسی، *فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل*، دوره دوازدهم، شماره پیاپی ۴۷، صص ۳۲۵-۳۴۴.
- شعبانی، قاسم (۱۹۳)، *حقوق اساسی و ساختار حکومت جمهوری اسلامی ایران*، تهران: انتشارات اطلاعات.
- عباسی، بیژن (۱۳۹۰)، *حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین*، تهران: نشر دادگستر.
- فضلی‌خانی، اکرم (۱۳۹۶)، بررسی حقوق اقلیت‌ها در غرب و ایران، *فصلنامه مطالعاتی صیانت از حقوق زنان*، سال دوم، شماره ۷، صص ۱۵۷-۱۲۹.
- قاری سید فاطمی، سید محمد (۱۳۸۹)، *حقوق بشر در جهان معاصر*، تهران: انتشارات دانش.
- قاسمی، محمدعلی (۱۳۸۲)، اقلیت‌ها در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، سال ششم، شماره چهارم، شماره مسلسل ۲۲، صص ۸۷۳-۸۵۳.
- قاضی، سید ابوالفضل (۱۳۸۸)، *بایسته‌های حقوق اساسی*، تهران: نشر میزان.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۷)، *مبانی حقوق عمومی*، تهران: نشر دادگستر.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۷)، *مقدمه علم حقوق و مطالعه در نظام حقوقی ایران*، تهران: انتشارات گنج دانش.
- گرگی ازندریانی، علی اکبر (۱۳۹۶)، *حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: انتشارات گالوس.
- محبی، داود، طالب نجف‌آبادی، اعظم (۱۳۹۷)، حق نمایندگی اقلیت‌ها در اسناد بین‌المللی و حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه پژوهش‌های تطبیقی حقوق اسلام و غرب*، سال پنجم، شماره چهارم، صص ۱۹۵-۱۵۹.
- محمدی، فرهاد (۱۳۹۲)، تحلیل و مفهوم اصل برابری در آراء نظریات شورای نگهبان، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، تهران: دانشگاه تهران.
- مرامی، علیرضا (۱۳۷۸)، *بررسی مقایسه‌ای مفهوم عدالت*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- مهرپور، حسین (۱۳۸۷)، *مختصر حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: نشر دادگستر.
- هاشمی، سید محمد (۱۳۹۱)، *حقوق بشر و آزادی‌های اساسی*، تهران: انتشارات میزان.
- هاشمی، سیدمحمد (۱۳۹۷)، *حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: نشر میزان.

References [In Persian]

Ebrahimian, Hojjatollah (2012), Special Rights of Religious Minorities in the Iranian Political System "With Emphasis on the Constitution", *Quarterly Journal of Islamic Revolution Studies*, Year 9, Issue 29, pp. 266-243.

Eslami, Reza, Qureshi, Seyyed Rasoul (2014), The Role of Human Rights and Separatism in the Light of the Right to Self-Determination, *Journal of Legal Research*, Issue 65.

Parvin, Khairuddin; Sephefrifar, Sima (2014), Minority Rights in the Constitution (With Emphasis on Places, Properties and Political Rights), *Quarterly Journal of Islamic Human Rights Studies*, Year 3, Issue 6, pp. 96-73.

Publications.

Abbasi, Bijan (2011), *Human Rights and Fundamental Freedoms*, Tehran: Dadgostar Publications.

Fazli Khani, Akram (2017), *A Study of Minority Rights in the West and Iran*, Quarterly Journal of Women's Rights Protection, Year 2, Issue 7, pp. 157-129.

Qari Seyed Fatemi, Seyed Mohammad (2010), *Human Rights in the Contemporary World*, Tehran: Danesh Publications.

Ghasemi, Mohammad Ali (2003), *Minorities in the Constitution of the Islamic Republic of Iran*, Quarterly Journal of Strategic Studies, Year 6, Issue 4, Serial No. 22, pp. 873-853.

Ghazi, Seyed Abolfazl (2009), *The Essentials of Basic Law*, Tehran: Mizan Publications.

Katouzian, Naser (2000), *Fundamentals of Public Law*, Tehran: Dadgostar Publications.

Katouzian, Naser (2000), *Introduction to Law and Study in the Legal System of Iran*, Tehran: Ganj Danesh Publications.

Gorji Azandriani, Ali Akbar (2017), *Basic Law of the Islamic Republic of Iran*, Tehran: Gallus Publications.

Mohebbi, Davud, Taleb Najafabadi, Azam (2018), *The Right of Minority Representation in International Documents and the Basic Law of the Islamic Republic of Iran*, Quarterly Journal of Comparative Studies in Islamic and Western Law, Year 5, Issue 4, pp. 195-159.

Mohammadi, Farhad (2013), *Analysis and Concept of the Principle of Equality in the Opinions of the Guardian Council*,

Javid, Mohammad Javad *Islamic Government*, Quarterly Journal of Islamic Government, Year 18, Issue (2009), *Positive Discrimination in Islam and the Rights of Religious Minorities in 1*, pp. 163-137.

Jafari Tabrizi, Mohammad Taghi (2011), *Universal Human Rights, Research and Implementation in Two Systems: Islam and the West*, Tehran: Allameh Jafari Publications.

Habibzadeh, Mohammad Jafar; Hoshyar, Mehdi (2014), *Religious Positions in Iranian Criminal Law in the Light of the Principle of Equality Before the Law*, Criminal Law Research Journal, Year 5, Issue 2, pp. 87-61.

Khalaf Rezaei, Hossein, Heydarnejad, Valiollah, Naseri Manshadi, Hamid (2017), *Comparative Study of the Ratio of the Right to Self-Determination and Minority Rights in International Law and the System of the Islamic Republic of Iran*, Quarterly Journal of Public Law Studies, Volume 47, Issue 3, pp. 687-665.

Zandi, Amir, Zandi, Mohammad Rahim, Ahmadian, Mehdi, Mousavi, Hossein (1401), *Future scenarios of the impact of religious minorities in promoting national security (the case study of Sunnis)*, Quarterly Journal of Fundamental and Applied Studies of the Islamic World, Year 4, Issue 14, pp. 1-25.

Siamand Vasu, Karzan, Sheikh Ahmadi, Seyyed Mohammad, Shafei, Keyvan (1401), *Policies of integrating religious minorities into the political, social and religious system in the first period of the Abbasid Caliphate*, Quarterly Journal of International Relations Research, Volume 12, Issue 47, pp. 344-325.

Shabani, Qasem (193), *Basic Rights and the Structure of the Government of the Islamic Republic of Iran*, Tehran: Etelaat

Master's Thesis, Tehran: University of Tehran.

Marami, Alireza (2000), Comparative Study of the Concept of Justice, Tehran: Islamic Revolution Documents Center.

Mehrpour, Hossein (2008), Brief Summary of the Basic Law of the Islamic Republic of Iran, Tehran: Dadgostar Publications.

Hashemi, Seyed Mohammad (2012), Human Rights and Fundamental Freedoms, Tehran: Mizan Publications.

Hashemi, Seyed Mohammad (2018), Basic Law of the Islamic Republic of Iran, Tehran: Mizan Publications.